

Episkopeia Kalesi (Büyükçekmece-Ahmediye)

Şengül Aydıngün – Hakan Kaya – Blazej Stanislawski –
Haldun Aydıngün – Ayberk Enez – Oktay Özdemir –
Hakan Öniz – Ali Şahin

Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü. Orcid no: 0000-0002-0309-2348 sengulaydingun@kocaeli.edu.tr – Dr., Beylikdüzü Belediyesi, Orcid no: 0000-0002-7298-1915 dr.hakankaya@hotmail.com – Prof. Dr., Institute of Archaeology and Ethnology Polish Academy of Sciences, Centre for Late Antique and Early Medieval Studies (Wroclaw). Orcid no: 0000-0003-4513-1605, st-wski@wp.pl – Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. Orcid no: 0000-0003-0190-4872, haldunaydingun@hotmail.com - Yüksek Arkeolog, Trakya Üniversitesi. Orcid no: 0000-0003-4918-3904 ayberkenez@gmail.com – İTA Projesi Bilim Heyeti Üyesi – Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sualtı Arkeolojisi-Konya. Orcid no: 0000-0002-5682-7117, hakan.oniz@gmail.com – Avcılar Belediye Başkanlığı

EPISCOPEIA FORTRESS (BÜYÜKÇEKMECE AHMEDİYE)

Abstract

It is reported that the fortress which was recorded as Ahmediye Castle to the north of Büyükçekmece Lake in the west of Istanbul is the Episkopeia fortress. Episcopia fortress was built by Emperor Justinianus in VI. Century. Aim of the fortress was protected the fertile agricultural lands in the region from the Thracian, Avars and Bulgarian attacks. The first detailed information of the castle is presented to the world of science with this article.

Keywords: Büyükçekmece, Episkopeia, Ahmediye, Kale, İstanbul, Justinianus.

Öz

Bu yazıda, İstanbul'un batısında Büyükçekmece Gölünün 8 km. kuzeyinde yer alan Ahmediye Kalesi olarak kayıtlara geçmiş kalenin, VI. Yüzyılda İmparator Justinianus (MS 527-565) tarafından yaptırılan Episkopeia Kalesi olduğu üzerinde durulmaktadır. Kale, bölgedeki verimli tarım arazilerini Trak, Avar ve Bulgar akınlarından korumak amaçlı yaptırılmıştır. Bu makale Kale ile ilgili ilk detaylı çalışmanın sonucunda hazırlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Büyükçekmece, Episcopia, Ahmediye, Fortress, İstanbul, Justinianus.

İstanbul'un batısındaki Trakya topraklarında yer alan ilçelerden Büyükçekmece günümüzdeki adını ilçe sınırları içerisinde kalan bir lagün gölünden almaktadır (Harita 1). Büyükçekmece'nin yazılı kaynaklardan bilinen ilk adı Athyras'dır. Athyras ise, kuzeyden göle dökülen büyük akarsuyun adıdır. İlk çağ yazarlarının Athyras Nehri (Strabon VII, 54; Pliny IV, xi; Ptolemy 3, XI) olarak tanımladıkları bölgenin kuzeyinde Melas ve Athyras nehirleri birleşirler¹. Bu noktada nehirlerin taşıdıkları alüvyullarla geniş ve verimli bir ova meydana gelir².

Yakın zamana kadar, iki nehrin birleştiği geniş ve verimli düzlükte yer alan Ahmediye Kalesi, günümüzde Büyükçekmece baraj gölü havzasının içinde kalmaktadır (Harita 2 ve Res. 1). Kale, Büyükçekmece Gölü'nün ağzından itibaren Çatalca'ya doğru giden yolun 8 km kuzeybatısında yer alır. Kale İstanbul- Avrupa bağlantısını sağlayan en önemli karayollarının

* Araştırma Makalesi. Makale gelişi tarihi: 29.05.2019; Makale kabul tarihi: 19.08.2019

Harita 1: Büyükçekmece Haritası.

ötürü buraya inşasının yapılacak detaylı çalışmaları anlaşılacaktır" ifadesini kullanmıştır. Sayar kalenin Episkopeia Kalesi olabileceğinden ilk yayınlarında söz etmemiştir. Ancak Daha sonraki yayınlarında Kalenin Episkopeia olabileceğini belirtmiştir (Sayar 2017, 283-287). (Sayar 1997:110 res.3). Tay-Ex araştırmaları da Sayar'ın bilgilerini kullanarak yapının hali hazırdaki durumu ve görünürdeki dörtgen planı hakkında çok kısa bilgi vermiştir³. Yabancı araştırmacılar Avusturyalı bilim insanı Prof. Dr. Andreas Külzer, Episkopeia'yı Ahmediye Kalesi olarak şu ana kadar lokalize eden ilk kişidir (Külzer 2008: 352-353).

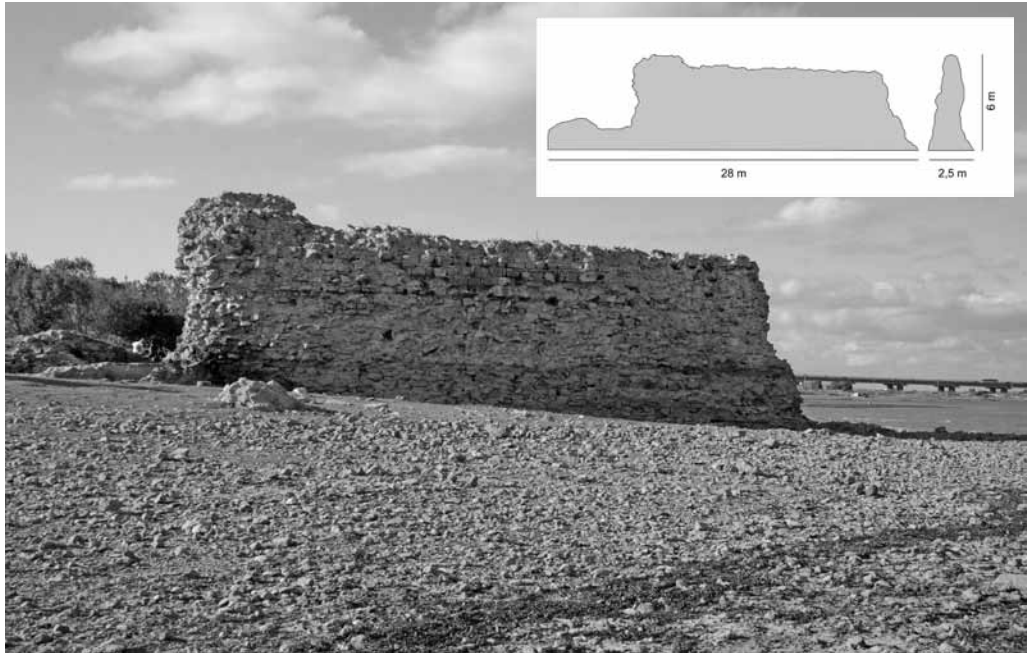
Ahmediye Kalesi, İmparator Justinianus'un (MS 527-565) Trak, Avar ve Bulgarlarla başkentin batısında giriştiği mücadeleler sonrasında başkentin batısındaki toprakları koruma amacıyla imar işine giriştiği dönemde yaptırılan kalelerden birisi olmalıdır. Prokopius'un MS 558 yılı öncesinde yazdığı tahmin edilen "Periktismaton-De Aedificiis, Buildings" adlı kitabında İmparator Justinianus tarafından 700 şehir ve şatonun kalelerle donatıldığı, bir kısmının yeni bir kısmının ise onarıldığı anlatılmaktadır. Prokopius'un Büyükçekmece ve çevresi ile ilgili olarak yazdığı bölümde; *Athyra'sın ötesinde, sakinlerin Episcopia dedikleri belli bir yer var. İmparator Justinianus, bu yerin düşmanın saldırılarına maruz kaldığını ve arkadaki*

Res. 1: Ahmediye / Episkopeia Kalesi su seviye yükselmiş durumda (Mayıs 2019).

dan günümüz E 80 uluslararası karayolunun kenarından da rahatlıkla görülebilmektedir (Res. 2). Geçmişte bu yol "Via Egnatia" olarak iki Roma'yı birbirine bağlayan ana yoldur. Via Egnatia'nın yakınına kurulan bu kale kuşkusuz hem yolcuların güvenliği hem de gölün kuzeybatısındaki bereketli alüvyal geniş bir ovayı korumak için planlanmıştır.

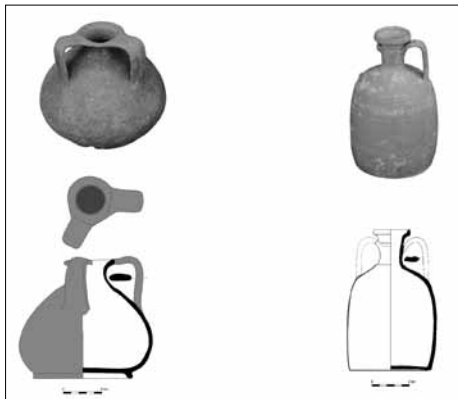
Kale ile ilgili araştırmalara baktığımızda oldukça kısıtlı bilgi ile karşılaşılmaktadır. 19. Yüzyıl tarihçileri birkaç satırlık bilgilerle Episkopeia Kalesi'nden söz etmişlerdir. 19. Yüzyıl tarihçilerinden Konstantin Josif Jirecek içinde bir sarıncı olan Kalenin Piskoposluk yapısı olduğunu belirtir (Jirecek, (1877) 2016, 62, Paspates'de fazla bir bilgi vermez (1877/78:37). 20. yüzyıl yazarlarından Christodoulou, Lexikon'da Athyra Limanı-Büyükçekmece yakınlarında muhtemelen Metrai-Çatalca'nın altında, güçlü duvarları ve kuleleri olan bir piskoposluk yeri olduğunu belirtilir (1963:863). Günümüz araştırmacılarından Mustafa Hamdi Sayar, Ahmediye'deki kale hakkında sadece "bir yol istasyonu olma özelliğini koruyan Athyra'nın 10 km kadar kuzeyindeki bu kalenin Bizans devrinde hangi stratejik nedenden

Res. 2: Ahmediye / Episkopeia Kalesi su çekilmiş durumda. Arka planda TEM otoyolu (Ekim 2018).

büyük arazilerin de tamamen korunmadığını algılayarak, çevrede hiç bir yerde bir kale bulunmadığından; kuleleri orada, alışlagelmiş şekilde değil de şöyle yaptı. Düzenli aralıklarla, devre duvarından bir yapı inşa edildi. İlk başta bu duvar çok dardır, fakat sonunda genişleyerek büyür. Bu duvarlar üzerine sık aralıklarla kuleler inşa edildi. Böylece düşmanın herhangi bir yerdeki duvara yaklaşması imkansızdır, çünkü kuleler arasında güvencesiz bir konuma girdiklerinde, her iki taraftan ve yukarıdan oradaki muhafızlar tarafından kolayca vurulur ve yok edilirler. Kapıları da kuleler arasındaki alışılmış pozisyona yerleştirmediler, duvardan kaçan, düşmanın göremediği ancak bir açıyla, duvar arkasından dar kısmına gizlenir biçimde yerleştirdiler Silentiarius'un ofisini elinde tutan çok zeki bir adam olan Theodore, imparatora hizmet ediyordu. Böylece bu tahkimatlar inşa edildi. Üstelik, uzun duvara doğru ilerlemek doğrultusunda (Procopius IV.3,19-56).

Prokopius'un "Episkopeia dedikleri yer" olarak tarif ettiği, yerleşim Ahmediye köyünün öncülü olmalıdır ve bu yere muhtemelen Helenistik dönemden itibaren yerleşilmiştir. Kale yakınında tarafımızca yapılan araştırmalarda da Helenistik ve Roma dönemine ait seramik ve cam parçaları ile bir mezar stelinin (Res. 3 a-b-c) ele geçmesi bölgede VI. yüzyıl öncesine ait küçük köy tarzı yerleşmenin olduğunu kanıtlamaktadır. Yazı karakteri ve figürlerin stilistik özelliklerinden MÖ 1-MS 1. Yüzyıllar arasına tarihlenebilen mezar steli üzerindeki yazıtta "APELLAS AKHİLLAS OĞLU APELLAS STOMAKHAS" yazmaktadır⁴.

Res. 3a: Helenistik ve Roma Dönemi seramikleri.

Res. 3b: Roma e Bizans Dönemi cam bilezik ve kulp parçaları.

Res. 3c: "AKHILLAS OĞLU
APELLAS STOMAKHAS" yazılı
mezar steli MÖ 1-MS 1. yy.

Prokopius'un İmparator Justinianus'un yaptırdığını açıkladığı kale ise bu yerleşimin yakınına yapılmış ve günümüzde büyük bölümü baraj gölü suları altında kalmış kale olmalıdır. Prokopius'un yaptığı Episkopeia Kalesi, tarifi yaptığımız ilk incelemelere göre Ahmediye'deki kale ile birebir örtüşmektedir.

Günümüzde Baraj gölü haline getirilmiş olan Büyükçekmece Gölü'nün kuzeybatısında kalmış Kalenin Güneybatı ve Kuzeybatı doğrultusunda duvar kalıntıları halen ayaktadır (Res. 4 a-b) Bu yöndeki duvarlar arasında, temel seviyesindeki duvar kalıntıları da düzgün bir şekilde takip edilebilmektedir (Res. 5). Duvarların bir bölümü ise moloz şeklinde dağılmıştır (Res. 6). Kalenin pek çok bölümü baraj gölü içinde kalmaktadır. Kuzeydoğu ve Güneydoğu yönünde kalenin sur duvarının gölün içinde devam ettiği görülmektedir.

Res. 4a: Kalenin güneybatı yönündeki duvar kalıntıları.

Res. 4b: Kalenin kuzeybatı yönündeki en yüksek duvar kalıntısı.

Kalenin duvarlarının sonradan yükseltildiği mimari izlerden anlaşılmaktadır (Res. 7). Bu durum Prokopius'u doğrular niteliktedir. Duvarların mevcut kalınlıkları 2,5 m' dir. Kalenin duvar örgüsünün dışta çok düzgün kesme taş bloklardan oluştuğu bazı yerlerde kalmış olan izlerden anlaşılmaktadır. Duvarlar opus incertum tekniğinde, içte kireç harçlı moloz taşlı bir dolgu ile oldukça sağlam birleştirilmiştir. Duvarların ayakta kalmış en yüksek noktası 6 metredir. Suların çekildiği yaz aylarında uydu görüntülerinden tespit edilebilenlerle beraber on üç adet kulenin izleri mevcuttur. Aradaki boşluklarda da kulelerin olduğu sanılmaktadır. Ancak bu kulelerden görünürde bir iz kalmamıştır. Kuleler arasındaki mesafe farklılık göstermesine rağmen, 40 - 65 m civarında olup, bu mesafeden saldıracak düşmanı rahatlıkla atılacak oklar ile öldürecek aralıktadır (Res. 8). Kale içinde bir adet 6. yüzyıl sikkesi ele geçmiştir (Res. 9). Kaledeki bulgular ile Prokopius'un anlatımı uyuşmaktadır.

Kalenin iç kısmında, orta alanda, kale içindeki bir mekan, temel seviyesinde görülmektedir. Ayrıca bu alanda İstanbul I. Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulunun 16.06.1987 tarihli ve 3612 sayılı Tescil Kararı'nda belirtildiğine

Res. 5: Korunmuş duvarlar arasında tespit edilen, temel seviyesindeki kalıntılar.

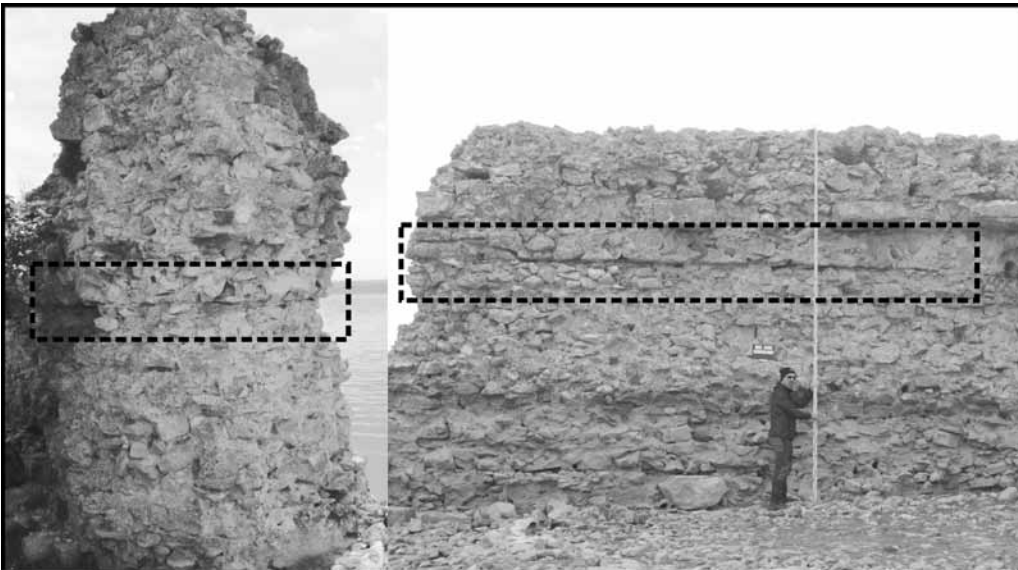

Res. 6: Kaleye ait temel ve dağılmış durumdaki duvar kalıntıları.

göre, kale dışında Roma İmparatorluk dönemine tarihlenen veda sahneli mezar stelleri ile kale içinde Bizans dönemine ait Christogramlı arşitrav ve sütun parçaları bulunarak İstanbul Arkeoloji Müzelerinde koruma altına alınmıştır.

Kale dışında büyük bir sarnıcın var olduğu yakın zamanda üstünün kapatıldığı yerel halk tarafından belirtilmektedir. Kalenin hemen dışında batı yönde tek nefli bir kiliseyi hatırlatan temel izinin varlığı 1970 yılı Büyükşehir Belediyesi Hava arşivi görüntüsünden anlaşılmaktadır (Res. 10). Bu yapının hesaplanabilen ölçüsü yaklaşık 40 x 10 metre civarındadır. Kalenin kapısının üçgen bir duvar ile gizlendiği konusundaki Prokopius'un anlatımı da yine kara kısmında hava fotoğrafından anlaşılabilen bir üçgen duvarın iç kısmına gelen kapı ile uyusmaktadır.

Kale içinde ve çevresinde yaptığımız araştırmalarda ele geçen kanıtlar arasında bol miktarda at kemiğine ve orta çağda silahların bileylenmesi için dörtgen biçimli çakmak taşlarına rast-

Res. 7: Kale duvarının yükseltilmesi ile ilgili mimari izler.

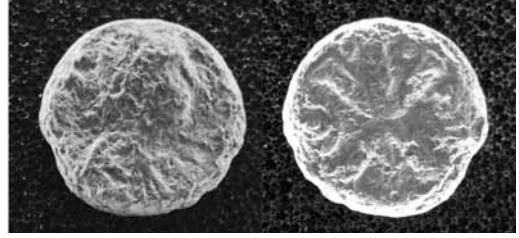

Res. 8: Kale duvarlarında yer alan kuleler arasındaki mesafeye ilişkin örnek.

lanılmıştır (Res. 11). Bu da yapının askeri durumuna uyum göstermektedir. Ayrıca, kalede bir sağlık ekibinin olduğu da ele geçen tıp malzemesinden anlaşılmaktadır (Res. 12).

Ahmediye Kalesi'nin VI. Yüzyılın ilk yarısında İmparator Justinianus tarafından yaptırılan Episkopeia Kalesi olduğunu düşünmekteyiz. Kale ile ilgili en detaylı bilgi şu ana kadar yaptığımız yayın dışında VI. Yüzyıl yazarı Prokopius'tan başkası olmamıştır. Yapının yapıldığı dönemin görgü tanığı olan Prokopius'un verdiği bilgiler arasında kalenin İmparatorun isteği üzerine Silentarius⁵ olarak görev yapan Theodore tarafından bu yapım işinin üstlenildiğini de öğrenmekteyiz (Procopius IV.3,19-56).

Kalenin bulunduğu alan, gerek iklim şartları gerekse morfolojik yapısı itibarıyla yerleşim için oldukça uygun bir bölgedir. Kale, Athyras/Karasu deresinin Büyükçekmece Gölü'ne

1 cm

Res. 9: Kale içinde ele geçen MS 6. yüzyıl sikkesi.

Res. 10: Kalenin hemen dışında, batı kısımda yer alan mimari yapı izleri.

Res. 11: Ortaçağ'da madeni silahları bileme için kullanılan dörtgen çakmaktaşları.

Res. 12: Kale çevresinde ele geçen tıp aleti ve diğer metal buluntular.

döküldüğü kesimde inşa edilmiştir. Athyras/Karasu Deresi'nin alüvyonları sahayı tarımsal faaliyetler açısından bir çekim merkezi haline getirmiştir. Gölün alanının geçmişte daha dar olduğu buna mukabil Athyras/Karasu Deresinin alüvyal birikinti sahasının daha geniş alanlar kapladığı düşünüldüğünde, burada yaşayan insanların bu alanda o döneme göre büyük bir tarımsal faaliyet içinde oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca kale, konumu itibarıyla hem göl, hem de Athyras/Karasu Deresi üzerinde ki taşımacılık faaliyetlerini kontrol edebilecek durumdadır.

Jeolojik açıdan zayıf bir litolojik zemin üzerinde kurulmuş olan Episkopeia/Ahmediye Kalesi tarih boyunca hemen bu kalenin güneyinde yer alan Kuzey Anadolu Fay hattının hem de Büyükçekmece Gölü'nün batısındaki küçük faylar üzerinde meydana gelen depremlerden etkilenmiş ve yer yer hasar görmüştür. Ancak kaleye en büyük zarar insan eliyle verilmiş ve tahribat devam etmektedir. En büyük zararın 1950'lerde Çatalca-Büyükçekmece arası asfalt yol yapılırken olduğu anlaşılmaktadır. Ahmediye'nin yaşlıları tarafından anlatılan bilgilere göre, kalenin duvarları sökülerek buradan alınan taşların yol yapımında zemin dolgusu olarak kullanıldığı, bilgisi verilmiştir. Kale halen İski (İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi)'nin Büyükçekmece Baraj Gölü su koruma havzası içerisinde kalmaktadır. Kale ve çevresi baraj yapımı sırasında 1987 yılında I. derece Arkeolojik sit olarak belirlenip, koruma altına alınmıştır. Ancak kalenin, sit kararı alınırken çevre incelemesinde belirlenen sınırlar dışında da çok fazla kalıntının varlığı dikkate alınmamış ve sınırların dar tutulduğu anlaşılmaktadır. Son bir kaç yılda bile İski'nin sit sınırları dışında bölgede bazı kanal hatları geçirdiği bu çalışma sırasında pek çok duvar sırasına ve lahit tarzı arkeolojik kalıntılara toprak altında rastlanıl-

Res. 13: Ahmediye/ Episkopeia Kalesinin baraj gölü suları altında kaldığı dönemden uydu görüntüsü (13.06.2015).

Res. 14a-b-c: Ahmediye/ Episcopia Kalesinin baraj gölü suları altında kaldığı dönemden uydu görüntüsü (13.06. 2015).

NOTLAR

¹ Antik Melas nehrinin adı günümüze kadar pek çok kez ismi değişmiştir. Nehir bazen İncesu, bazen Menekşe deresi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde Antik Athyras'da günümüzde Sazlıkçayır olarak Durusu yakınından başlar önce Karasu ile daha sonra Beylikçayır sularıyla birleşip genişleyerek Marmara'ya doğru göle dökülürken Karasu adını alır (Kaya 1999: Harita Eki No:4)

² Büyükçekmece /Athyras ile ilgili ilk detaylı çalışma başkanlığı Şengül Aydıngün tarafından yürütülen İstanbul Tarih Öncesi Arkeolojik Yüzeysel araştırmaları sırasında bilim heyetimizce yapılmıştır (Aydıngün vd. 2015: 1-12; Aydıngün vd. 2017: 21-31). Büyükçekmece ve çevresinde geçmiş yıllarda İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mehmet Özdoğan ve ekibi tarafından yapılan arkeolojik araştırmalar prehistorik izlerin olup olmadığı konusuna ağırlık verilmiş araştırmalardır.

³ Tay-Ex araştırmaları için Bkz. Ahmediye Kalesi Maddesi.

⁴ Stel, Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar tarafından okunmuştur. Kendisine teşekkür ederiz.

⁵ İmparatorun en yakınında görev yapan senatörlerden oluşan 30 kişilik danışma kurulu üyeleri.

.....

KAYNAKÇA

Antik Çağ ve 19. Yüzyıl Kaynakları

Pliny the Elder, *The Natural History*, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.02.0137:book=4:chapter=18&highlight=athyras#note-link63>

Paspates, Alexandros Georgios, (1877/78). *Byzantinai Meletai: Topographikai kai Istorikai meta pleiston eikonon*, En Konstantinoupolei.

Ptolemaei, C. (1845). *Geographia 3*. (Trans. C. F. Augustus Nobbe), Lipsiae.

Prokopius, *Periktismaton-De Aedificiis, Buildings*, IV/3: 289

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Procopius/Buildings/4C*.html

Strabon (1993). *Geographica XII, XIII, XIV*. (Antik Anadolu Coğrafyası Kitap XII, XIII, XIV). (Çev. A. Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Jireček, Constantine Josif. (1877). *Die Heerstrasse von Belgrad Nach Constantinopel und Balkan Pässe*, 1877, Tıpkı basım (2016), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Modern Kaynaklar

Akgün, H. 1996. *Kentsel Gelişme Sürecinde Büyükçekmece*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, İstanbul.

Aydıngün, Ş., O. Özdemir ve H. Öviz 2017. "Göl Suları Çekilince Büyükçekmece", *20. Sualtı Bilim ve Teknolojileri Toplantısı Bildirileri*: 21-31.

Aydıngün, Ş. G., H. Aydıngün ve O. Özdemir 2015. "Αθυρα" Athyra'ya Dair Arkeolojik Bulgular Büyükçekmece Araştırmaları", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 150: 1-12.

Christodoulou, P. 1963. *Lexicon Geographical and Historical Treatics from the Ancient Years to the Constantinous Leaves 1453*. publication Diligence Polyd. Athenai.

Çevre Bakanlığı 1995. *Büyükçekmece Havzası Sonuç Raporu*. T.C. Çevre Bakanlığı Çevre Koruma Genel Müdürlüğü (Cilt 1).

D.S.İ. 1974. *Büyükçekmece Barajı, Mühendislik Jeolojisi Ön Planlama Raporu*. D.S.İ. 14. Bölge Md. İstanbul.

Kaya, H. 1999. *Morfodinamik Süreçlere Dayanarak 1150.000 Ölçekli İstanbul İli Yakın Çevresinin Jeomorfoloji Haritası (Büyükçekmece Paftası) ve Açıklaması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fiziki Coğrafya Anabilim Dalı, İstanbul.

Koral, H. 1998. "Küçükçekmece-Çatalca Dolaylarında Trakya Havzası Doğusunun Jeolojisi ve Gelişimi: Yeni Bulgular", *İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yerbilimleri Dergisi* 11: 27-36.

Koral, H. 2007. "Sea-Level Changes Modified The Quaternary Coastal Lines In The Marmara Region, Nw Turkey: What About Tectonic Movements?", V. Yanko-Hombach vd. (yay.) *The Black Sea Flood Question: Changes in Coastline, Climate, and Human Settlement*: 571-601. Springer, New York.

Özgül, N. 2011. *İstanbul İl Alanının Jeolojisi*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Daire Başkanlığı, Deprem ve Zemin İnceleme Müdürlüğü, İstanbul Kent Jeolojisi Projesi.

Sayar, M. H. 1997. "Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1995", *Araştırma Sonuçları Toplantısı XIV/I*: 107-114.

Sayar, M. H. 2017. "Historische Geographie des Gebietes um den Lagunensee bei Büyükçekmece im westlichen Territorium von Konstantinopel", A. Külzer – M. Popović (yay.) *Space, Landscapes and Settlements in Byzantium. Studies in Historical Geography of the Eastern Mediterranean. Presented to Johannes Koder*: 283-287. Vienna- Novi Sad.

Türkiye Arkeolojik Yerleşimleri, Bizans Cildi Tay-EX Ahmediye Kalesi sayfası:

[http://tayproject.org/TAYBizansMar.fm\\$Retrieve?YerlesmeNo=20007&html=bizansdetail.html&layout=web](http://tayproject.org/TAYBizansMar.fm$Retrieve?YerlesmeNo=20007&html=bizansdetail.html&layout=web)